

Εισαγωγικά

Η εκπαίδευση ήταν ανέκαθεν ελπίδα και θεμέλιο της ανθρώπινης ανάπτυξης και της κοινωνικής προόδου. Στη σύγχρονη εποχή, ο ρόλος της έχει γίνει ακόμα πιο κρίσιμος λόγω των ταχέων τεχνολογικών προόδων, της παγκοσμιοποίησης και της αυξανόμενης πολυπλοκότητας των κοινωνικών προκλήσεων.

Η εκπαίδευση είναι ένας ζωτικός πυλώνας της δημοκρατίας και της ειρήνης. Εξοπλίζει τα άτομα με τις γνώσεις και τις δεξιότητες που χρειάζονται για να συμμετάσχουν ενεργά στα κοινωνικά πράγματα. Ενδυναμώνει την κριτική σκέψη, καλλιεργεί την ηθική συγκρότηση και αντιστέκεται στην διαιώνιση των κοινωνικών ανισοτήτων και στον κοινωνικό αποκλεισμό.

Η εκπαίδευση είναι επιπλέον βασικός κινητήρας της οικονομικής ανάπτυξης, καθώς εξοπλίζει τα άτομα με τις δεξιότητες και τη γνώση που χρειάζονται για να ανταποκριθούν επιτυχώς εντός της ταχέως μεταβαλλόμενης αγοράς εργασίας και τις απαιτήσεις της ψηφιακής εποχής.

Εδώ θα πρέπει να υπογραμμίσουμε την αυξανόμενη ανησυχία ότι η εκπαίδευση τείνει να γίνεται εργαλειακή, εφόσον προσανατολίζεται προς την επίτευξη οικονομικής επιτυχίας εις βάρος της ολιστικής προσωπικής ανάπτυξης. Η εκπαίδευση δεν είναι απλώς ένα μέσο απόκτησης γνώσεων και δεξιοτήτων, αλλά μια μετασχηματιστική διαδικασία που διαμορφώνει τα άτομα σε πολίτες, *idest* ενημερωμένα, υπεύθυνα και δραστήρια μέλη της κοινωνίας.

Οι εκπαιδευτικοί διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο σε αυτή τη διαδικασία, εμφυτεύοντας ισχυρές ηθικές βάσεις στους μαθητές και προάγοντας αξίες όπως η συνεργασία, η ενσυναίσθηση και η κοινωνική ευθύνη. Είναι περιττό να τονίσουμε την ανάγκη της βέλτιστης εκπαίδευσης και της επιμόρφωσης του διδακτικού προσωπικού καθώς αποτελεί τον κυματοθραύστη της νομιμοποίησης των μορφωτικών και των κοινωνικών ανισοτήτων στην εξάπλωση της παραπληροφόρησης και της άγνοιας, της απειλής των ανεξέλεγκτων εφαρμογών της τεχνητής νοημοσύνης, της μισαλλοδοξίας και της διαιώνισης της κουλτούρας της σιωπής.

Στο πλαίσιο των ως άνω αρχών το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Κριτική Παιδαγωγική και Εκπαίδευση Εκπαιδευτικών» του Π.Τ.Δ.Ε. του Πανεπιστημίου Κρήτης, στοχεύει στην παροχή γνώσεων και δεξιοτήτων σε εκείνους και εκείνες που σκοπεύουν να στελεχώσουν το

επιστημονικό δυναμικό που προαγάγει την έρευνα και την καινοτομία στην Εκπαίδευση. Ειδικότερα στοχεύει στην ενδυνάμωση των γνώσεων με βάση τα θέματα που απασχολούν τον δημόσιο διάλογο, στην ανάπτυξη ψυχοπαιδαγωγικών δεξιοτήτων και του Κριτικού Στοχασμού. Το πρόγραμμα στοχεύει επίσης, στην ενθάρρυνση διεθνών συνεργασιών και στη μείωση της διαρροής του επιστημονικού δυναμικού στο εξωτερικό.

Ειδικότερα το πρόγραμμα χαρακτηρίζεται από ποικίλες προσεγγίσεις διδασκαλίας και αξιολόγησης ώστε να προσαρμόζεται στις ανάγκες των εκπαιδευτικών στη σύγχρονη εποχή. Η αλληλεπίδραση μεταξύ διδασκόντων και διδασκόμενων σε συνδυασμό με τις αρχές της εκπαίδευσης ενηλίκων αξιοποιείται στο έπακρο για τη βελτιστοποίηση της μαθησιακής εμπειρίας με επίκεντρο την ανάπτυξη και την ενδυνάμωση της κριτικής σκέψης.

Στο πλαίσιο των κριτικο-πραξιακών δράσεων του ΠΜΣ παρατίθενται ενδεικτικά ένδεκα Διπλωματικές Εργασίες οι οποίες αντανakλούν το περιεχόμενο και το όραμα του. Οι εργασίες αυτές παρουσιάστηκαν στο Συμπόσιο «Κριτική Παιδαγωγική και Εκπαίδευση Εκπαιδευτικών: Διλήμματα και Προοπτικές» (Σάββατο, 21 Δεκεμβρίου 2024)

Οι εργασίες επικρίνουν τα παραδοσιακά εκπαιδευτικά συστήματα ως υπερβολικά επικεντρωμένα στις τυποποιημένες εξετάσεις, την απομνημόνευση και τη μετάδοση γνώσεων από τον δάσκαλο στον μαθητή. Απορρίπτουν την «τραπεζική εκπαίδευση» όπου οι μαθητές θεωρούνται παθητικοί αποδέκτες πληροφοριών. Πραγματεύονται θέματα κοινωνικής δικαιοσύνης και ισότητας, όπως η ανάγκη να αντιμετωπιστούν οι ανάγκες των περιθωριοποιημένων μαθητών και τη δημιουργία ενός εκπαιδευτικού συστήματος που θα είναι πιο περιεκτικό και πιο δίκαιο σύμφωνα με τις αρχές της κριτικής παιδαγωγικής. Η συνάφεια και η εναρμόνιση της μάθησης με τη ζωή και τις εμπειρίες των μαθητών κρίνεται αναγκαία για να συνδέσει το σχολείο με τη βιωμένη πραγματικότητα των μαθητών και να τους δώσει τη δυνατότητα να γίνουν ενεργοί συμμετέχοντες στις κοινότητές τους, ώστε να γίνουν φορείς κοινωνικής αλλαγής και να μεταμορφώσουν τον κόσμο γύρω τους.

Οι εργασίες που ακολουθούν αντικατοπτρίζουν τις θέσεις και τις αρχές του ΠΜΣ, όπως είναι η ευαισθητοποίηση σε κοινωνικά ζητήματα. Προτείνουν τη διδακτική και ερευνητική αξιοποίηση της τέχνης, την αναγνώριση και την ανάλυση σύγχρονων κοινωνικών θεμάτων, την συλλογική ευαισθητοποίηση και την αλληλεγγύη, την κοινωνική δικαιοσύνη και κοινωνικοποίηση του ελεύθερα σκεπτόμενου πολίτη.

Η διπλωματική εργασία της Ζαχαρούλας Γιαννιού προβάλλει το διήγημα «Το Παλιόπαιδο» της Αγγελικής Δαρλάση μέσα από το πρίσμα της Κριτικής Παιδαγωγικής, επιχειρώντας να καταδείξει τη διδακτική του αξιοποίηση. Το Παλιόπαιδο, που πραγματεύεται θέματα κοινωνικού αποκλεισμού, ταυτότητας και αποδοχής, χρησιμοποιείται ως εργαλείο για την ευαισθητοποίηση των μαθητών σε ζητήματα όπως η κοινωνική δικαιοσύνη, η δύναμη της τέχνης και η αναζήτηση ταυτότητας. Η διπλωματική εργασία προτείνει διδακτικά σενάρια που ενσωματώνουν δραστηριότητες όπως συζητήσεις, δραματοποιήσεις και καλλιτεχνικές εκφράσεις, με στόχο την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και της κοινωνικής ενσυναίσθησης. Η Κριτική Παιδαγωγική εφαρμόζεται ως μέσο κοινωνικού μετασχηματισμού, ενθαρρύνοντας τους μαθητές να γίνουν φορείς αλλαγής.

Η Κριτική Παιδαγωγική αξιοποιείται ως μέσο κοινωνικού μετασχηματισμού, ενθαρρύνοντας τους μαθητές να γίνουν φορείς αλλαγής. Η έρευνα της Ερμιόνης Δαβράδου εξετάζει τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών και του ειδικού εκπαιδευτικού προσωπικού στο Εργαστήριο Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης (Ε.Ε.Ε.ΕΚ.) Κισσάμου σχετικά με την επαγγελματική εκπαίδευση και αποκατάσταση των μαθητών με αναπηρία. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι το προσωπικό πιστεύει ότι ένα σημαντικό μέρος των μαθητών μπορεί να ενταχθεί στην αγορά εργασίας, αλλά υπάρχουν σημαντικές δυσκολίες, όπως τα κοινωνικά στερεότυπα, η έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ σχολείου, οικογένειας και κοινότητας, η ανεπαρκής υποδομή και η ελλιπής εκπαιδευτική πολιτική. Η έρευνα υπογραμμίζει την ανάγκη για καλύτερη συνεργασία και υποστήριξη για την αποτελεσματική επαγγελματική ένταξη των μαθητών.

Η έρευνα της Αναστασίας Ζιρζίρη εξετάζει τον ρόλο των ψηφιακών μέσων κοινωνικής δικτύωσης (ΜΚΔ) στην πολιτική κοινωνικοποίηση των μαθητών και προτείνει την εφαρμογή της μεθόδου Έρευνας-Δράσης στο σχολείο για την ενίσχυση της κριτικής σκέψης, της συνεργασίας και του δημοκρατικού διαλόγου. Αξιοποιώντας την Κοινωνιομετρία, η έρευνα ανίχνευσε τις σχέσεις και τις ικανότητες των μαθητών, ενώ σχεδίασε δράσεις για την ενίσχυση της συμμετοχής και της βιωματικής μάθησης. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι τα ΜΚΔ επηρεάζουν σημαντικά τις αντιλήψεις και τις συμπεριφορές των μαθητών, ενώ η έρευνα υπογραμμίζει την ανάγκη για καινοτόμες παιδαγωγικές προσεγγίσεις και συντονισμένες προσπάθειες μεταξύ σχολείου, οικογένειας και κοινωνίας για την προώθηση της δημοκρατικής συνείδησης και της κοινωνικής αλληλεγγύης.

Η διπλωματική εργασία της Δήμητρας Κελαποστόλου πραγματεύεται τις απόψεις των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης του νομού Ρεθύμνου σχετικά με την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου, όπως αυτή προβλέπεται από την Κοινή Υπουργική Απόφαση με Αριθμ. 9950/ΓΔ5/2023. Η έρευνα βασίστηκε σε ποιοτική μεθοδολογία, με ημι-δομημένες συνεντεύξεις σε νεοδιόριστους εκπαιδευτικούς. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι εκπαιδευτικοί προσεγγίζουν την αξιολόγηση με δυσπιστία και δυσαρέσκεια, ενώ η πλειοψηφία τους δεν βρίσκει θετικά στοιχεία στη διαδικασία. Επιπλέον, υπάρχει σκεπτικισμός ως προς την εγκυρότητα, την αντικειμενικότητα και τα πραγματικά αποτελέσματα της αξιολόγησης, καθώς και ανησυχίες για τον ρόλο των αξιολογητών. Οι εκπαιδευτικοί εκφράζουν αρνητικά συναισθήματα, κυρίως άγχος και πίεση, και προτείνουν αλλαγές στο πλαίσιο και τη διαδικασία της αξιολόγησης, με έμφαση στη συμμετοχή και τη συναίνεση του κλάδου.

Αντιστοίχως, η διπλωματική του Αντωνίου Φουντουλάκη εξετάζει το ζήτημα της αξιολόγησης των εκπαιδευτικών στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, υπογραμμίζοντας τις αντιδράσεις και τις ανησυχίες των εκπαιδευτικών. Προτείνεται η υιοθέτηση ενός ενδυναμωτικού μοντέλου αξιολόγησης, το οποίο θα στηριχθεί στις αρχές της Κριτικής Παιδαγωγικής του Paulo Freire, με στόχο την ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών και τη δημιουργία μιας πιο δημοκρατικής και ανθρώπινης εκπαιδευτικής διαδικασίας. Η έρευνα διερευνά τις απόψεις των εκπαιδευτικών και προτείνει την εμπλοκή τους σε μια συμμετοχική και μετασχηματιστική αξιολογική διαδικασία, που θα λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες και τις συνθήκες της σχολικής κοινότητας.

Η διπλωματική εργασία της Νεκταρίας Κοφινάκη εστιάζει στη δημιουργία διδακτικού υλικού για τη διδασκαλία της ατμοσφαιρικής ρύπανσης, του φαινομένου του θερμοκηπίου, της υπερθέρμανσης του πλανήτη και της κλιματικής αλλαγής σε μαθητές της Β΄ Λυκείου στο μάθημα της Άλγεβρας. Το υλικό βασίζεται στις αρχές της κριτικής παιδαγωγικής και της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, με στόχο να ευαισθητοποιήσει τους μαθητές για τα περιβαλλοντικά προβλήματα και να τους ενθαρρύνει να αναλάβουν δράση. Περιλαμβάνει δραστηριότητες που συνδυάζουν μαθηματικά, χημεία και περιβαλλοντικές γνώσεις, προωθώντας τη συνεργασία, τη βιωματική μάθηση και την κριτική σκέψη. Το υλικό απευθύνεται τόσο σε μαθητές όσο και σε εκπαιδευτικούς, με στόχο την ενδυνάμωση των μαθητών ως υπεύθυνων πολιτών που συνειδητοποιούν τις επιπτώσεις των ανθρωπογενών δραστηριοτήτων στο περιβάλλον.

Η διπλωματική εργασία του Γεωργίου Πανταζή παρουσιάζει εικαστικές προτάσεις για τον εξωτερικό χώρο του Μουσείου Εκπαίδευσης Κρήτης, με στόχο την ενίσχυση της πολιτισμικής και εκπαιδευτικής ταυτότητάς του. Οι προτάσεις βασίζονται στη σχέση μεταξύ Κριτικής Παιδαγωγικής, Τέχνης και Ξεν φιλοσοφίας, προωθώντας τη βιωματική μάθηση, την ενσυναίσθηση και τη δημιουργική σκέψη. Οι παρεμβάσεις περιλαμβάνουν ζωγραφική σε τζάμι, ασφαλτογραφία και δημιουργία Κήπου Ξεν, οι οποίες μετατρέπουν τον μουσειακό χώρο σε περιβάλλον αλληλεπίδρασης και αναστοχασμού. Η τέχνη χρησιμοποιείται ως εργαλείο για την ενεργοποίηση της κριτικής σκέψης και τη συμμετοχή των επισκεπτών, ενισχύοντας τη σύνδεση μεταξύ εκπαίδευσης, τέχνης και κοινωνίας. Η διπλωματική εργασία υπογραμμίζει τη σημασία της τέχνης ως μέσου εκπαίδευσης και κοινωνικής δράσης, προσφέροντας μια εναλλακτική προσέγγιση στη μάθηση.

Η διπλωματική εργασία της Ευαγγελίας – Μυρτώς Παπαδοπούλου παρουσιάζει ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα για το μάθημα της Αγγλικής γλώσσας στην Γ΄ Γυμνασίου, με κεντρικό θέμα τις διαπροσωπικές σχέσεις και τις θετικές-αρνητικές συμπεριφορές, με ιδιαίτερη έμφαση στον σχολικό εκφοβισμό και την νεανική παραβατικότητα. Το πρόγραμμα βασίζεται στις αρχές της κριτικής παιδαγωγικής και της θεατροπαιδαγωγικής και συνδυάζει δραστηριότητες όπως δραματοποίηση, παιχνίδια ρόλων και δημιουργική γραφή. Στόχος είναι η καλλιέργεια κοινωνικών δεξιοτήτων, η ενδυνάμωση της συνοχής της τάξης και η ανάπτυξη της ενσυναίσθησης και της κριτικής σκέψης των μαθητών.

Η διπλωματική εργασία της Ασημίνας - Γεωργίας Τοπή παρουσιάζει τη δημιουργία διδακτικού υλικού με θέμα «Διάφορες Θρησκείες» για μαθητές Γ΄ τάξης Δημοτικού, υπό το πρίσμα της Κριτικής Παιδαγωγικής. Η διπλωματική εργασία υπογραμμίζει τη σημασία της πολυπολιτισμικότητας και της διαπολιτισμικότητας στις σύγχρονες κοινωνίες, προτείνοντας την ενσωμάτωση πληροφοριών για θρησκευτικές μειονότητες στα σχολικά εγχειρίδια. Το υλικό στοχεύει στην προώθηση της κοινωνικής ισότητας, της αρμονικής συνύπαρξης και της κατανόησης μεταξύ διαφορετικών θρησκευτικών ομάδων. Το πρόγραμμα καλύπτει διάφορα μαθήματα (Γλώσσα, Μαθηματικά, Εικαστικά, Μουσική, Θρησκευτικά) και εστιάζει στην παρουσίαση κοινών στοιχείων μεταξύ θρησκειών, με στόχο την ενίσχυση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και την καταπολέμηση των στερεοτύπων και των διακρίσεων.

Η διπλωματική εργασία της Αλεξάνδρας Τσάρκου εξετάζει την εφαρμογή της Κριτικής Παιδαγωγικής και της Μετασχηματίζουσας Μάθησης, στην εκπαίδευση κρατούμενων, μέσω της διδασκαλίας της λογοτεχνίας και της δημιουργικής γραφής. Μέσα από την ανάλυση ποιημάτων και τη δημιουργία ενός ομαδοσυνεργατικού ποιήματος, οι κρατούμενοι κατάφεραν να εκφράσουν τις εμπειρίες και τα λάθη τους, μετασχηματίζοντας την αντίληψή τους για τον εαυτό τους και τον κόσμο. Η έρευνα δείχνει ότι η εκπαίδευση στα σωφρονιστικά καταστήματα μπορεί να βοηθήσει στην κοινωνική επανένταξη και στην αποφυγή υποτροπής, ενώ η δημιουργική γραφή λειτουργεί ως εργαλείο αυτογνωσίας και έκφρασης.

Η διπλωματική του Αλέξανδρου Τσίντζου αναλύει την περίοδο της εφηβείας ως κρίσιμης φάσης της ανάπτυξης του ανθρώπου, υπογραμμίζοντας την ανάγκη για κατανόηση και συναισθηματική σύνδεση με τους έφηβους μέσα από την εκπαιδευτική διαδικασία. Επισημαίνεται η σημασία της σύνδεσης του διδακτικού αντικειμένου με την πραγματική ζωή, η ανάγκη για κριτική σκέψη και η δημιουργία ενός διαλόγου που ενθαρρύνει την έκφραση και την αυτογνωσία των μαθητών. Η διπλωματική εργασία τονίζει την αναγκαιότητα της κοινωνικής ευαισθησίας και της δημιουργικής αλληλεπίδρασης στο σχολικό περιβάλλον, προκειμένου να προετοιμαστούν οι έφηβοι για τις προκλήσεις του σύγχρονου κόσμου.

Ζαχαρίας Παληός,
Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
Ρέθυμνο Απρίλιος 2025